

Mahaingurua

Mercè Rodoreda-ren literatura ahoskatua

Maite Gonzalez Esnal

Mahainguru honek "Emakumea eta Literatura" izena daramanez, uste dut, aspaldian eztabaida- eta auzi-gai izan zirenak berriro ere ukitu beharrean aurkitzen garela, denborak ekarri digun lasaitasun eta argitasun apurrari esker orain, galdera moduan egingo badut ere.

Emakumeen literatura bereizten al da gizonezkoenetik, ala berdina da? Eta, bereizten bada, zertan antzematen zaio horri? Erantzunak aurkitu nahian, egunkari zaharrak eta zenbait liburu-sarrera ere begiratu ditut, batez ere 1975etik 1985era idatziak, ea sumatzen nituen aldaketak uste adinakoak ziren, edo, alderantziz, nahia errealtatearekin nahastua nuen. Eta aldaketak sumatzen nituela esatean, esan nahi dut, gutxiago aldarrikatzen dela gaur emakumeen literaturaren ezberdintasuna; bide batez horrek esan nahi du, gizonena ere gutxiago erabiltzen dela erreferentzia gisa.

Idatzi zaharrak erreparasatzean atera dudana eritziaren arabera, hiru taldetan bil daitezke orduko argudioak: biologian, sentimenduetan eta psikologian oinarritzen direnak, anatomiaren tranpan erortzen zirenak ahaztu gabe.

Adibide gisa, honela zioen Soledad Balaguer-ek 1982an *El País*-en: “Zorionez, emakumeok gure emankortasunarekin lurra atzaparkatzen dugun sorginak gara”, eta aurrerago: “emakumeen literatura?, bai ba, eta zorionez, ezin da berdin idatzi luma darabilena maginadun edo magina gabea izanez”.

Gauzak horrela zeuden orain dela hamar urte. Uste dut, orain badagoela esaterik, anatomia soilak ez digula balio. Emakumeok —Simon de Beauvoir gogoratu— ez bagara emakume jaiotzen, baizik egin egiten bagara, idazkeraz hitz egiteko orduan, gorpuztaz ahaztu egin behar dugu, eta kulturari eta arketipoetan bilatu beharko genuke geure arazoan iturria. Adibidez: Kavafis baten, Eugenio Andrade baten edo Lizardi beraren zenbait poesiaren atzean gizona ala emakumea dagoen antzematea zail gertatuko litzaike.

Biologismoa eta sentimendu desberdinen teoria aldarrikatzen zirenetik hamar urte pasa ondoren, Heidegger bat gogoratu beharko genuke, agian: “Hizkuntza kultura bakoitzaren izaera, poesia bilakatu da”. Beraz, hizkuntzaren tresna, gehi idazleak aukeratzaren duen poesia horren poesia, gehi berak bizitutakoa, edo bizitutakoa ez, baizik amestutakoa: horiek izan daitezke bere lanaren osagarriak.

Eta orain, mahainguru honetara Mercè Rodoredaren ipuinak itzuli nituelako gonbidatua izan naizenez gero, ezarian irakurtzen ari nintzen batean, euskaraz nola geldituko ote zen ikusteak tentatu ninduen pasarte irakurriko dut (“Ekainak 8, Ostirala” ipuinetik hartua da):

—Ixo, gaixo hori, ixo.

Poltsa lurrean utzi zuen, belar gainean. Poltsa oso zaharra zen, zikina oso. Krisketak nikelzko bainua zatika zuen eroria eta metal usainez uzten zituen behatzak. Zamarraren ertzaren kontra igurtzi eta txanbra esku batez askatu zuen. Bularra oso zuria zuen, eroria, zain urdin ilunez zeharkatua. Haurra xurgatzen hasi zitzaion, antsiar, eta noizean behin begiak ixten zituen. Berriro ireki zituenean adi-adi gelditu zitzaizkion, hutsik. Esne tanta bat irristatu zitzaion ezpain xokotik.

Tente, geldi, ibaiari so zegoen. Goiko zubiaren burdinen artetik burrunbaka ari zuen haizea. Honek ura kiskurtu, gonak hegaldarazi eta belar izpiekin jolasten zuen. Haurrari kontrako eztarritik joan zitzaion, bularra utzi eta buruko mugimendu moldakaitz batez haren bila hasi zen berriro, katu jaio berri, itsua bezala.

Lehen esan dudana beste poesia honek ere baieztatzen du:

ERRAIA

Pozkarioz emango dizu eman diodan guztia:
odola, beroa eta musuak... Nere atsekabea ikusi gabe,
zurekin joango zait. Nere errailetako lorea
hazi aberatsa zure errailetakoa izango da...
Baina bere lehen haragiaren goxotasun hura,
bere begirada garbiaren urdin huts hura
nere bularrera itsatsi zeneko bere ezpainetako larrosa
hura, hain neurea izan zen hura, zuk ez duzu sekula
izango.

Poesia hau Gloria Aymerich bilbotarrarena da, eta propio aurkeratu dut, ikusteko nola zuzen-zuzenean emetasunaren erreferentzia dakarkiguten, aurreko pasartean bezala, lotura biologikoek, hemen oroitzapen erotiko eta sentimendu lehia bihurtuek.

Sarrera honen ondoren, bere lanaz eta bere bizitzaz hitz egingo dut.

Erretrato robot bat egin beharko banu, hasiko nintzateke esanez Simon de Beauvoir-en urte berean jaio zela (1909an), Bartzelonan, baina bide guztiz bestelakoetatik ibili zela. Frantsesak bizitzaz teorizatu zuen eta ez dut uste gehiegikeria denik bere bizitzaren jabe izan zela esatea. Mercè Rodoredak, ordea, gerra zela, familia zela, ez zuen bere bizitzaren lema gidatu urtetan nahikoa aurreratu arte. Bere gutun batean esaten zuen, erbestetik Kataluniarako buelta preparatzen ari zenean: "zaldi sizilianoazko sarrera egingo dut". Eta egin zuen, geroago ikusiko dugunez; baina gorriak pasa ondoren. Oraindik suspertu gabe zegoela hasi zen eguneroko makina aurrean esertzen, barruan zeraman idazteko grinari itxenbidea ematearren.

Simone de Beauvoir-ekin konparatuz (biak emakume nortasun handikoak iruditzen zaizkidalako egiten dut hau), Mercè ez zuen inongo sinesmenik laudatu bere izkribuetan, doktrina edo filosofia jakin baten erako sinesmenik, esan nahi dut: sekula ez digu esango gauzek edo bizitzak nola izan beharko luketen; gehiago landu zuen, inpresionisten modura, lau pintzeladatan eta nabardurak zainduz deskripzioak egitearena, edo baita detaileen bidez zeharka sujeritzearena, zuzenki hitz egitearena baino. Balorazioak ere, egiten dituen aldi gutxietan, zeharka egingo ditu, baina polita ala itxusia, edo ondo ala gaizki egina dagoen esan gabe.

Nota batzuk atera ditut *Aloma* bere nobelatik, lau pintzeladatan deskripzio errealista bezain aberatsak nola gertatzen diren era-

kusteko. Robert mutila nolakoa den esan nahi digunean, datu hauek aukeratzeko ditu: "... mutil bete bat, oso zurbila, begiak sukartuak, ez da neska baino altuagoa, tximak distiranteak, sonbre-roa altxatzen duenean kopetan apur bat eroriak". Eta inpresionismoaz ari garenez, ezin ditugu ahaztu zentzuak ukituko dituzten kolore eta usainak: mimosa loretan, lanpara piztua dirudiena, saggarrondo bat arnaska itsaso zabalean; edo irakurleari esaten dion hau: "larrosak eramaten badituzu masailetara, edo bihotzean musu bat ematen badiezu, beren freskura sentituko duzu...". Etengabe azaltzen zaizkigun narrazioaren nerbioak dira. Sentsualitatearen usaina darie. Zeharka kontatzeko bere joera eta bere lehenengo izkribuetan landu zuen inpresionismoagatik, esaterako, honelakoak dauzkagu: "zerbait bero eta lizunduren lurrina, bere ahoaren perfumea", edo "itsasoak arnasten duen galipot eta urduritasunezko perfume hura", gorputzen desioa deskribatzeko.

Mercè Rodoredaren literaturgintzan oso nabarmenak dira epe bakoitzean bizitzea tokatu zaizkion estuasunak. Nik euskaratu nituen ipuin guztiak gerra ondokoak dira: batzuk erbestean 1945aren ondotik hasiak eta 1958an argitaratuak. Gehienak *Vint-i-dos contes* izeneko liburuan zeuden. Gerora egileak kontaktu zue-nez, honako kondizio hauetan idatzi ziren:

"Berriz Frantzian idazten hasi nintzenean, ateratzen ari nintzen, esaten den bezala, gauaren hondorako bidaiari horietako batetik, eta idaztea arinkeria bat iruditzen zitzaidan. Sekula idatzi izan ez banu bezala zen. Ipuin horiek tematsu izan nintzelako idatzi nituen, nere adoleszentiako zaletasunarekiko leialtasun moduko batek eraginda, baina gerra aurreko urteak irrealak iruditzen zitzaizkidan, nere barnean dena erretzen ari bazen ere, eta konturatu gabe zaharkitu bilakatua bazegoen ere. Deserrotuegia nengoen, edo agian, paradoxa badirudi ere, erroetuegia, bizitzarekin".

Hitz hauek bat datoz bere garai hartako ipuinetan sumatzen diren sentimenduekin: tristura latza. Pertsonaia guztiak tristuran bizi dira, eta ez dute sentimendu horretatik ihes egiterik izango. Esaterako, "Oiloa" izeneko ipuinaren protagonista mutiko bat da, gaztea, maitasunik ezak etsia; are gehiago, bere lekua aita alargunaren magalean oilo batek hartu diola ikusten duenean, eta esaten du: "Bakardadean soilik aurkitzen naiz ondo. Joan zitzaizkidan etxeratzeko gogoak. Bakarrik egoteko bestetarako ez dut gogorik, ezertan pentsatzeko ere ez, eta txistuka aritzeko".

Mercè Rodoredaren lanetan ez da bakarrik bere animoa isladatzen, baita, ogibide berriak direla medio, lortuz doan esperientzia. Erbestean daraman bizitzaren berri, Bartzelonan gelditutako lagu-

nari egiten dizkion gutunen bidez dakigu. Esaterako, hau idazten zion Bordeletik:

“Ero batek bezala josten dut, batzuetan lanagatik amorratzen naiz, baina harro nago nere buruarekin, aurrera ateratzeko moldatu naizelako... Nola idaztea den nahi dudana, erantzuniezadazu esanez ea kolaborazioak ordaintzen diren, eta horrela, zatika, nere bizitza kontatuko dizut. Josi ditut txamarrak 9 liberagatik, eta gose galanta pasa dut. Jende interesantea ere ezagutu dut, eta orain soinean daramadan berokia Veronal-ekin bere burua hil zuen errusa judutar batena da. Idatzi behar dut, premia daukat; ez dago munduan ezer plazer handiagoa eman didanik, nola nere liburu bat, argitara berria, oraindik tinta freskuaren usaina dariona...”

Lagunari kontatutakotik ipuin bat aterako da, “Haria eta jostorratza” izenekoak:

“... Kamisoia manikian jarri eta orratzekin itsatsi zuen. Apur bat joanda bezala egiten zuen lana, ahoa erdi-zabalik eta mingain-punta hortz artean zuelarik. Josteak zenbat denbora eramango zion kalkulatu zuen. Bizkor ibiliz gero, 36 ordu. Tailerlean 42 esango zuen. Izan ere, azkarra bazen, ez zien zertan erregalatu. Trebetasuna eta pazientzia eskatzen zuen lana bait zen. 42 ordu 18 libera...”

Vint-i-dos contes liburuko ipuin gehienak erbeste-aldikoak dira; beraz, gorriak pasatzen ari den batek idatziak; berak esan bezala, setakeriaz jarraitu zuen idazten. Gero, urteak aurrera doazen neurrian, eta gerraren kiratsa aldentzen den eran, maitasuna eta bizipoza ezagutzen dituzten pertsonaiak ere deskribatuko dizkigu, beti ere etsipen-usaina hartzen zaion arren bere izkribu askori. Esaterako, pertsonaia femeninoak patuaren eta etsipenaren artean bizi dira askotan; bere nobela famatu baten, *La Plaça del Diamant*-en sarrera, honako lerro hauekin hasten da: “Maitea, hauek bizitza-kontuak ditun eta”.

Bere nobela gehienak psikologikoak direnez, sentimenduek sare-moduko zabala osatzen dute, eta sentimenduez —berarenak eta irakurlearenak inplikatur— baliatuko da errealitatearen aldaketa adierazteko. Loreak ere, sari literarioak jaso ahala lorategiaren jabeak, beren usaina bidaliko digute izkribuen maila erdi-ekutu batetik, edo, fantasiarekin jolastuz, Eguzki-Loreen erresumara eramango gaituzte eskutik, Erromako Zubitik pasatuz; edo, bestetan, gizona baten solapatik nardo ar batek xuxurlatuko digu belarrira bere bakardadea.

Mercè Rodoredaren obra guztia, “idazkera mintzatua” deitu den estiloan idatzia dago. Horrek esan nahi du, ez dituela sekula erabiliko erreferentzia kulturalak; hau da: pintura bat ez da XVIII. mendekoa izango, edo ate baten edo eskultura baten deskribapena

ez du sekula artearen kanonen arabera egingo, baizik objektu hori erakutsiko digu xehetasun guztiz; eta diskurtsuan hiztunok erabil-tzen ditugun komodin eta guzti. Idazlea irakurleari zuzenean ariko balitzaio bezala da. Pertsonaien izaerari ere ñabarduren bidez antzemango zaio: *La Plaça del Diamant*-eko Colometak, hasieran, nortasun gutxiko jendeak bezala hitz egiten du: “esaten zuten egin behar zela”; “esaten zuten hala zela”; “Quimetek [gizonak] esan zuzenez gero, nik sinesten nuen”. Narrazioa aurrera doan heinean, ordea, neska ahul hura emakume heldu bilakatuko da, eta “esan dute”ren orde, “nik uste” erabiliko du, bere eritziak emanez.

Hauxe da Mercè Rodoredaren literaturari hurbilpen gisa pres-tatu dudana. Lehenengo, bere irakurle soila izan nintzen; gero, katalanez zeuden partitura eta pintura inpresionista haietako ba-tzuek euskaraz zein doinu zuten ikusteak tentatu ninduen, eta, horrela, baserritarraren boza, mutiko etsiaren nazka, neskame maiteminduen bizipoza eta “setazko zirudien” historiaren ame-tsak akorde egokian euskaratzen saiatu nintzen.

M.G.E.

“ESCRITURA HABLADA” DE MERCE RODOREDA
 “L’ECRITURE PARLEE” DE MERCE RODOREDA

Tras una breve consideración genérica acerca de cómo definir las relaciones que median entre la mujer y literatura, la articulista —traductora de la narrativa de Mercè Rodoreda— pasa a exponer la historia personal y literaria de la escritora catalana. Destaca la objetividad impresionista de la autora, evitando mensajes ético-filosóficos. Por otra parte, las incidencias de la vida, los estados de ánimo y la vida profesional: las alternativas de la vida tendrán un reflejo vivo en su obra literaria. Los personajes femeninos viven, frecuentemente, sometidos a la presión del destino y la desesperanza, todo expresado en un estilo que ha sido nombrado como “escritura hablada”.

Après une brève considération générique sur la définition des relations entre la femme et la littérature, l'auteur —traductrice de Mercé Rodoreda— expose l'histoire personnelle et littéraire de l'écrivain catalane. Elle souligne, d'une part, l'objectivité impressionniste de l'auteur tout en évitant les messages éthiques-philosophiques, et d'autre part, les incidences de la vie, les états d'âme et la vie professionnelle; les alternatives de la vie auront un reflet vif sur son oeuvre littéraire. Les personnages féminins vivent, fréquemment, soumis à la pression du destin et du manque d'espérance, le tout exprimé dans un style qui a été désigné comme "écriture parlée".